

การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 2 “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”
ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ลวดลายผ้าทอพื้นบ้านใน ต.บ้านดิ้ว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

Local fabric design Banteaw Sub-district, Lomsak District, Phetchabun Province

นภลัย บุญทิม¹ ปุณทริกา สุกนชสิงห์¹ ปิยะวัน เพชรหมี่ และ จตุพร จันทร์เพชร¹

Napalai Boontim Puntarika Sukonthasing Peyawan Petmee and Jatupon Janpet

บทคัดย่อ

การพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้านเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้ามุกที่ต้องการที่จะอนุรักษ์การทอผ้าพื้นบ้านซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องการพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้านขึ้นใหม่ จากการศึกษาพบว่า ผ้าทอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง และเป็นที่นิยมในจังหวัดเพชรบูรณ์ คือ ผ้ามุก และผ้าลายดอกพิกุล ใช้ด้ายสังเคราะห์มาทอด้วยเทคนิคการทอผ้ายกดอก สำหรับการพัฒนาลวดลายผ้าทอ ได้มีการออกแบบผ้าทอลายดอกจันขึ้น ใช้ฝ้ายนำมาย้อมสี ฝ้ายเส้นใหญ่จะใช้ทอผ้าพื้น ฝ้ายเส้นเล็กใช้ในการคัดลาย โดยใช้เทคนิคการทอผ้ายกดอกจนได้ผ้าต้นแบบทั้งหมด 3 สี คือ สีดำ สีแดง และสีบานเย็น จากนั้นได้นำผ้าต้นแบบไปสำรวจความพึงพอใจ พบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อผ้าทอลายดอกจันในด้านลวดลายผ้า สีผ้าและสีของลายผ้า และภาพรวมผ้าทอลายดอกจัน อยู่ในระดับมาก แต่มีความพึงพอใจด้านเนื้อผ้า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดลองจำหน่าย พบว่าลูกค้าส่วนใหญ่จะซื้อผ้าไปทำเป็นผ้าห่ม ไปใช้ตกแต่งเสื้อผ้า และนำไปตัดเป็นชุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผ้าทอลายดอกจันสามารถนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อีกทั้งยังส่งผลให้กลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้ามุกมีผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าในตัวสินค้า และสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกอีกด้วย

คำสำคัญ : ลวดลาย ผ้าทอพื้นบ้าน

Abstract

The development of local fabric design was due to the participation of members in women's weaving group wanted to preserve traditional weaving, which was local and wanted to develop a new pattern woven cloth. The study found that woven famous folk and popular in Phetchabun was Muk fabric and Pikul fabric, used yarn to fabric with woven mantles. The development of patterned fabric, Dokjun was designed fabric, used to dye cotton, used cotton twine woven fabric, cotton line used in screening and used technique of weaving

¹Corresponding author; e-mail address: b_napalai@hotmail.com

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เพชรบูรณ์ 67000

Faculty of Management Science, Phetchabun Rajabhat University, Phetchabun 67000

mantles, finally master 3 colors : black, red and magenta. The proposed prototype boards to satisfaction survey found satisfaction with Dokjun fabric in the pattern, color of fabric and pattern, and overall fabric was high level, but satisfaction of fabric was moderate. When trial fabric sale found most customers bought fabric to make a quilt, to decorate and led to clothing. Fabric could be developed into various products to achieve a competitive advantage. It also resulted in group pearl with new products to value added to products and increase in revenue for the other members.

Keywords : designs, local fabric

บทนำ

การทอผ้าของจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นการทอด้วยกี่กระตุก วัสดุที่ใช้ในการทอ ได้แก่ ฝ้าย ไหม และด้าย สำเร็จรูปจากใยประดิษฐ์อื่นๆ ลักษณะของผ้าที่พบเป็นการทอด้วยการมัดหมี่ และการทอยกดอกหรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “การเก็บขิด” ลวดลายบนผืนผ้าที่พบมีทั้งลวดลายดั้งเดิม และลวดลายประยุกต์ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสิรินธร, 2551) ผ้าทอเพชรบูรณ์แบ่งตามเขตภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ในแต่ละเขตจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นสวยงาม ในเขตอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก มีลักษณะเด่นที่สีและเทคนิคการทำลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ วัตถุขิด จะใช้ฝ้ายและสีที่ข้อมใช้สีธรรมชาติซึ่งจะใช้สีที่นุ่มนวลมีสีคราม สีน้ำตาล เป็นต้น เทคนิคการทำลวดลายจะใช้การมัดหมี่และใช้ด้ายต่างสี ส่วนในเขตตอนล่างมีลักษณะคล้ายกับภาคอีสาน จะมีหลากสี และโครงสร้างของผ้าที่ใช้เป็นผ้านุ่งจะต่างกัน (หอมรดกไทย, 2554) ซึ่งผ้าทอพื้นบ้านในแต่ละอำเภอต่างๆ นั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตร หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร มีการประกอบอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน และตำบลบ้านคิ้ว เป็นอีกหนึ่งตำบลที่ประชาชนใช้เวลาว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร รวมกลุ่มกันทอผ้าจำหน่ายซึ่งถือเป็นผ้าที่นิยมนำมาใช้ในการแต่งกาย และตกแต่งในงานพิธีต่างๆ เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มีกรรมวิธีการผลิตจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ใช้ฝ้ายที่มีอยู่ในท้องถิ่น จากการจำหน่ายผ้าสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างมาก (อัญชลี ธรรมะวิถีกุล, 2552)

ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลบ้านคิ้วได้มีการพัฒนาการทอผ้าพื้นบ้านจากผ้าหลากลายดั้งเดิม มาเป็นผ้าหลากลายดอกพิรุณ อีกทั้ง ทอผ้าพื้นบ้านแบบไม่มีลวดลาย และผ้าขาวม้า เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับผลิตภัณฑ์และเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า นอกจากนั้น จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ทางกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้ามุกมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมให้อยู่จังหวัดตลอดไป และต้องการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านให้มีลวดลายที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงมีแนวคิดที่จะศึกษาผ้าทอพื้นบ้านลวดลายดั้งเดิมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ผสมผสานกับเทคนิคการทอผ้าในปัจจุบันของกลุ่มฯ เพื่อคิดค้นและพัฒนาลวดลายประยุกต์ใหม่ๆ ให้มีความโดดเด่น สวยงาม เพื่อสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันการผลิตและจำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านทั้งภายในจังหวัดเพชรบูรณ์และในระดับประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านในต.บ้านดัว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
2. เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้านในต.บ้านดัว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ ผ้าทอพื้นบ้านตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ การทอผ้าเมืองเพชรบูรณ์ การออกแบบลวดลายผ้า ข้อมูลการทอผ้า ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการทอผ้าเป็นต้น อีกทั้งศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบหรือพัฒนาลวดลายผ้าทอ

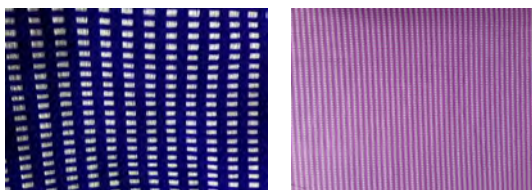
วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้ามุก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม และข้อมูลผ้าทอลายต่างๆ ที่ผลิตและจำหน่าย
2. พัฒนาลายผ้าขึ้นใหม่ตามความต้องการของกลุ่ม โดยเริ่มจากการออกแบบลายผ้า กำหนดรายละเอียดของลวดลาย สี วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า และดำเนินการทอผ้าต้นแบบ
3. สสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อผ้าทอที่พัฒนาลวดลาย มีกลุ่มตัวอย่างเป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการส่วนตัว จำนวน 100 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความพึงพอใจ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

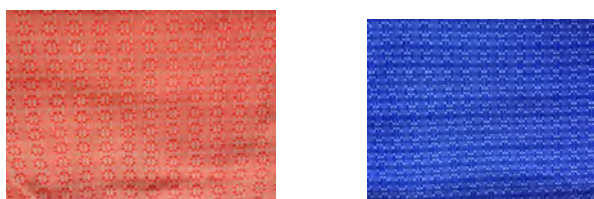
1. จากการศึกษาผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้ามุก ใช้ด้ายสังเคราะห์ในการทอ เพราะมีสีสดใส สีสันไม่ตก ส่วนอุปกรณ์ ประกอบด้วย กี่กระตุก กวัก โกง ฟืม กระสวย หลอด และหลักฝ้าย ซึ่งผ้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่

1.1 ผ้ามุก เป็นผ้าทอยกดอกแบบ 3 ตะกอ มีลายเล็กๆ คล้ายเม็ดมุก ใช้ด้ายสีขาวคัดลาย สำหรับพื้นผ้าจะใช้สีตามที่ต้องการ ผ้ามุกของกลุ่มฯ มีวิธีการทอตามภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และได้รับคัดเลือกให้เป็นผ้าประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ และได้รับการคัดสรรสุดยอด 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ระดับ 5 ดาว ในปี 2544 ปัจจุบันมีการทอผ้ามุกสีต่างๆ มากมาย

ภาพที่ 1 ผ้ามุก

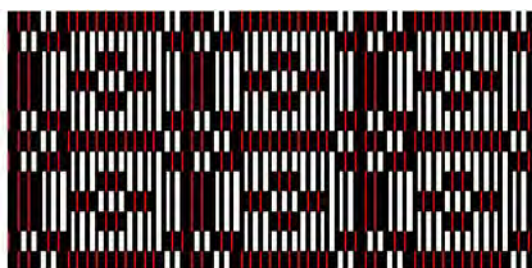
1.2 ผ้าลายดอกพิกุล เป็นผ้าทอขกดอกแบบ 4 ตะกอ และมี 4 เขาในการคัดลาย ใช้การมัดเขาตรงกลางไว้คู่กัน วิธีการทอใช้เส้นด้ายยืนสีเดียว และใช้สีอื่นคั่นระหว่างดอก โดยการทอลายจัดเป็นพื้น 2 ตะกอก ส่วนอีก 2 ตะกอกเป็นลวดลาย ซึ่งจะทอทีละตะกอกจนได้ผ้าเป็นผืน ในการเลือกสีถ้าพื้นเป็นสีอ่อน ลายจะใช้สีเข้ม ถ้าพื้นสีเข้ม ลายใช้สีอ่อน เพื่อให้ลายผ้าเกิดความโดดเด่น และสวยงาม จึงทำให้ผ้าลายดอกพิกุลเป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับทางกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 ผ้าลายดอกพิกุล

2. ผลการพัฒนาลวดลายผ้าทอของกลุ่ม ทำให้เกิดผ้าทอที่มีชื่อเรียกว่า “ผ้าทอลายดอกจัน” โดยมีกระบวนการพัฒนา ดังนี้

2.1 การออกแบบผ้าใช้วิธีการศึกษาลวดลายผ้าทอขกดอกในจังหวัดต่างๆ กลุ่มต้องการออกแบบลวดลายที่แตกต่างจากผ้าของจังหวัดอื่นๆ จึงได้ตัดสินใจเลือก “ลายดอกจัน” โดยนำเครื่องหมายดอกจันที่มี 5 แฉก (★) มาปรับให้เหลือเพียง 4 แฉก ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายเครื่องหมายบวก (+) อีกทั้งนำรูปทรงเรขาคณิตลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้ามาผสมผสานกับการออกแบบ แล้วจึงวาดลายต้นแบบขึ้น

ภาพที่ 3 ลวดลายผ้า

2.2 วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า คือ ด้ายฝ้ายย้อมสีตามที่ต้องการ ซึ่งจะใช้ด้ายเส้นเล็กทอส่วนที่เป็นลวดลาย และใช้ด้ายเส้นใหญ่ทอเป็นพื้น สำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอ ได้แก่ กี่โบราณ ฟืมโบราณ ตะกอโบราณ โดยนำวัสดุและอุปกรณ์ไปใช้ในการทอผ้า

2.3 การทอผ้าต้นแบบ สมาชิกในกลุ่มได้นำลายที่ออกแบบสมบูรณ์แล้วไปดำเนินการทอ ใช้วิธีการทอผ้าทอขกดอกแบบเดิม แต่จะพัฒนาในส่วนของการทอลวดลาย ผ้าทอลายดอกจันผืนแรกเป็นสีดำ ใช้ฝ้ายเส้นใหญ่สีดำทอผ้าพื้น ฝ้ายเส้นเล็กสีขาวใช้สำหรับคัดลายแล้วสอด้วยด้ายสีแดง ต่อมาคือผ้าสีแดง ใช้ฝ้ายเส้นใหญ่สีแดงทอผ้าพื้น เส้นเล็กสีขาวใช้สำหรับคัดลายแล้วสอด้วยด้ายสีเขียว สำหรับผ้าสีบานเย็น ฝ้ายเส้นใหญ่สีบานเย็นทอ

ผ้าพื้น เส้นเล็กสีขาวใช้สำหรับคัดลายแล้วสอด้วยสีฟ้า แสดงให้เห็นว่า การใช้สีขาวเป็นหลักในการคัดลายแล้วสอด้วยสีต่างๆ ทำให้ลายดูโดดเด่น และผ้าดูสวยงามมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4 ผ้าทอลายดอกจันต้นแบบ สีดำ สีแดง และสีบานเย็น

3. ผลการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อผ้าทอลายดอกจัน พบว่า ความพึงพอใจ มีค่าเฉลี่ย 3.40 อยู่ในระดับปานกลาง ประกอบด้วย มีความพึงพอใจในลวดลาย มีค่าเฉลี่ย 3.63 ภาพรวมของผ้าทอลายดอกจัน มีค่าเฉลี่ย 3.60 สีของผ้าและลวดลาย มีค่าเฉลี่ย 3.58 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก สำหรับเนื้อผ้า มีค่าเฉลี่ย 2.77 ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับแนวคิดการนำไปใช้ประโยชน์ พบว่า นำผ้าทอไปใช้ทั้งผืนโดยไม่แปรรูป เช่น ผ้าปูโต๊ะ , ผ้าห่ม เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 48 นำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ผ้ารองแก้ว รองจาน, พวงกุญแจ, กระเป๋า เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 32 และนำผ้าไปตกแต่ง/ตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกาย คิดเป็นร้อยละ 20

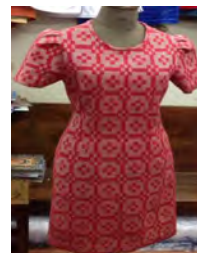
สรุปและวิจารณ์ผล

1. ผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มที่ได้รับความนิยม และมีชื่อเสียง ได้แก่ ผ้ามุก และผ้าลายดอกพิกุล เป็นผ้าที่ผลิตและจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง โดยจะมีการทอผ้าเป็นสีต่างๆ ตามสัญลักษณ์ของแต่ละหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ต้องการให้ผลิต ถือเป็นผ้าที่สร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น สามารถนำผ้าหรือเศษผ้าไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น เสื้อ กระเป๋า กระเป๋า พวงกุญแจ เป็นต้น ซึ่งเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการเพิ่มรายได้

2. การพัฒนาผ้าทอลายดอกจัน เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผสมผสานกับแนวคิดในปัจจุบัน เพื่อช่วยให้กลุ่มได้ผ้าทอลวดลายใหม่ออกสู่ท้องตลาด นอกจากจะจำหน่ายให้แก่ผู้ที่สนใจนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ แล้ว มีร้านค้าสนใจนำผ้าสีต่างๆ ไปตกแต่ง และตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายในแบบต่างๆ เพื่อจำหน่ายกลุ่มสามารถที่จะพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าในตัวสินค้า ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิก และยังส่งผลให้การทอผ้าพื้นบ้านสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางการผลิตและจำหน่ายผ้าทออีกด้วย

การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 2 “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”

ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายดอกจัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้าหมัก หมู่ 3 ต.บ้านดั่ว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ ที่มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการพัฒนา ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ให้ความช่วยเหลือในการวิจัยนี้ และขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติที่สนับสนุนทุนในการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

ใจภักดิ์ บุรพเจตนา. (2553). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การสร้างสรรค์ต้นแบบลวดลายผ้าไทล้านนาแบบร่วมสมัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ปิยมารณ์ ฤทธิรักษา. (2551). การศึกษาและพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์.

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

พิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2551). ผ้าทอ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.thaitextilemuseum.com>.

(วันที่ค้นข้อมูล : 18 สิงหาคม 2554).

หอมรดกไทย. (2554). ผ้าทอพื้นเมือง จ.เพชรบูรณ์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www1.mod.go.th/heritage/nation/oldcity/phetchabun7.htm>

(วันที่ค้นข้อมูล : 18 สิงหาคม 2554).

อัญชลี ธรรมะวิถีกุล. 2552. การทอผ้าหมักบ้านดั่ว. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

http://panchalee.wordpress.com/2009/10/06/local_curricula/

(วันที่ค้นข้อมูล : 20 สิงหาคม 2554).